



דחיית הבחירות המקומיות ברשות הפלסטינית והשלכותיה

ד"ר עידו זלקוביץ*

אוקטובר 2016

הממשלה הפלסטינית החליטה לאחרונה לדחות בארבעה חודשים את מועד הבחירות המקומיות שתוכננו לאוקטובר 2016 ולצמצם אותן לגדה המערבית בלבד. החלטה זו התקבלה כפשרה אל מול הציבור הפלסטיני, שרוצה לקחת חלק בעיצוב התהליכים המשפיעים על חייו. זהו צעד טקטי שמעיד על עומקו של המשבר בו נתונה המערכת הפוליטית הפלסטינית ושמאפשר להשיג רגיעה זמנית.

המשך הפיצול בין פת"ח וחמאס, העדר האופק המדיני, האלימות הרווחת במרחב הפלסטיני הן כלפי פנים והן – ביתר שאת מאז אוקטובר 2015 – כלפי כוחות צה"ל ומטרות אזרחיות ישראליות, לא מצליחים לכסות על העובדה שהמשבר בין פת"ח וחמאס לא יוכל להגיע לסופו עד אשר שתי התנועות לא יעברו תהליכים פנימיים של רפורמות מקיפות.

בגדה המערבית, הנהגת הפת"ח כבר מנהלת הלכה למעשה מלחמת ירושה שקטה שתכליתה יצירת סדר פוליטי חדש ביום שלאחר עידן אבו מאזן. כל זה מתרחש בתקופה של חוסר-שקט. תנועת הפת"ח ציפתה לערוך את הכינוס הכללי השביעי של מוסדותיה השנה, על מנת להיערך כהלכה לבחירות המקומיות ולהעמיד הנהגות נבחרות מקומיות בכל אחד ממחוזות הרשות הפלסטינית. ואולם, פת"ח לא השלימה את תהליך ההיערכות, והכינוס הכללי של התנועה לא נערך. מוטות השליטה של ההנהגה הפוליטית על גופי התנזים הבלתי-ממסדיים בפת"ח¹ הולכים ומתקצרים, ומאבקי השליטה בצמרת התנועה מקרינים גם על מוסדותיה.

על רקע זה ניתן להבין את המגמה של החודשים האחרונים בה אנשי פת"ח מוצאים את עצמם בעימותים מול מוסדות הרשות הפלסטינית וכוחות הביטחון שלה. אל מול מהלכיו של אבו מאזן וניסיונותיו לרכז את הכוח במסגרת של מוסדות מדינה מתפקדים, נוצר תהליך נגדי בו הנהגות מקומיות מקדמות בריתות פוליטיות על בסיס זהות אזורית. אחת הדרכים של הרשות להתמודד עם הלוקליזציה של הפוליטיקה הפלסטינית הייתה בפריסה של מנגנוני הביטחון שלה בגדה המערבית, בניסיון ליצור חיץ בין התושבים לאנשי המנגנונים.

יחד עם זאת, מבחינה פוליטית, על-אף הבעיות הפנימיות בתוך התנועה והעובדה שהתמיכה הציבורית באבו מאזן נמצאת בירידה, ידעה פת"ח לעבוד בצורה נכונה וניצלה את שיטת הבחירות המאפשרת להשיג הסכמה על הרכב המועצה המקומית ביישוב מסוים באמצעות מנגנון התזכיה, מבלי לבצע תהליך של בחירה. זהו מנגנון שמאפשר לתושבי כפר או אזור להגיע להסכמה מוקדמת על חלוקת הכוח וזהות הנציגים במועצה המקומית. לאחר גיבוש הרשימה, היא מוגשת כרשימה בודדת למועצת הבחירות המרכזית ואין נערכות כלל בחירות. בעשותה כן, הצליחה פת"ח להשיג רוב מוחלט לאנשיה במועצות מקומיות רבות.

לעתים נאלצה פת"ח להתגמש בהרכבת הרשימות ולהפגין פרגמטיות על-מנת ליצור קואליציות נדרשות עם ראשי חמולות מקומיות. בחלק מהמקומות פת"ח אף הסכימה לשלב במסגרת הרשימות גם אנשי ציבור וטכנוקרטיות מקומיים המזוהים עם יריביה הפוליטיים, ובראשם תנועת החמאס, על-מנת להבטיח רוב מוחלט לאנשיה במועצות המקומיות. במקומות מסוימים, דוגמת עיריית שכם, פת"ח אף הסכימה לקיים רוטציה בראשות העירייה עם החמאס.

* ד"ר עידו זלקוביץ' הוא עמית-מדיניות במיתוים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, ראש חטיבת לימודי המזרח התיכון באקדמית עמק יזרעאל ועמית מחקר במרכז עזרי לחקר איראן והמפרץ הפרסי באוניברסיטת חיפה. ספרו האחרון, [Students and Resistance in Palestine: Books, Guns, and Politics](#), יצא לאור בהוצאת Routledge בשנת 2015.

¹ התנזים הם קאדרים של צעירים המאורגנים בדרך-כלל על בסיס זהות מקומית ומשתייכים לפת"ח. צעירים אלו מהווים חלק מהכוח הבלתי פורמלי של הפת"ח, ולעתים נושאי נשק. נאמנותם להנהגה הלאומית תהיה בדרך-כלל מתוננת דרך ההנהגה המקומית.

בעשותה כן, המטרה האסטרטגית של תנועת הפת"ח הייתה לקבוע עובדות בשטח, לפיהן עם סיום הליך מינוי המועצות המקומיות בגדה המערבית, רוב מובהק של החברים בהן יהיו אנשי פת"ח. זאת בין אם המועצות המקומיות נבחרו, או מונו בהתאם להסכמים מקומיים.

התחושה בפת"ח היא ששיטת הבחירות הנהוגה ברשות הפלסטינית תאפשר לתנועה להשיג בהן רוב. בהנהגת הפת"ח גם מתייחסים לבחירות כהזדמנות לנסות ולרכוש מחדש את אמון העם הפלסטיני. הזירה המוניציפאלית יכולה להיות עבור תנועת הפת"ח ערוץ דרכו היא יכולה לנסות ולשקם את מעמדה ההיסטורי כתנועת המונים המייצגת את רצון העם. זאת, בייחוד בשל העובדה כי בפוליטיקה המקומית המנהיגות נוגעת בחייו היומיומיים של האזרח, מקשיבה למצוקותיו ומסוגלת לספק לו פתרונות מהותיים. בנוסף, העובדה כי לא נערכו בחירות כלליות ברשות הפלסטינית מזה זמן רב – מעבר למה שנדרש בחוקה – גרם למשבר אמון חריף בין האזרחים והשלטון, והדבר פעל לרעתה של תנועת הפת"ח לאור הזיהוי שלה כמפלגת השלטון.

לאור כל הנ"ל היו בפת"ח קולות שתמכו בקיום הבחירות כמעט בכל תנאי. אך במקביל היה בתנועה גם חשש מבחירות בשל הפיצול הקיים בין חברי הפת"ח סביב שאלת ההנהגה הלאומית, ובשל העובדה כי קיים מאבק פוליטי בין-דורי בין חבריה. מאבק זה הולך ומחריף בגלל שהקונגרס השביעי של התנועה נדחה ומכיוון שלא נערך עדיין שידוד מערכות במוסדותיה.

הסיבות לדחיית מועד הבחירות

את העילה לביטול הבחירות סיפקו הפת"ח והחמאס ביחד. בגדה המערבית הוגשו עתירות העוסקות בחוסר היכולת לקיים את הבחירות בכל האזורים הגיאוגרפיים הפלסטינים גם יחד: הגדה המערבית, רצועת עזה ומזרח ירושלים. ברצועת עזה הוגשו עתירות נגד קיום הבחירות לבתי-הדין הנשלטים באופן מוחלט על ידי תנועת החמאס. בתי-הדין ברצועת עזה פעלו לפי תכתיבי חמאס, שחששה ממפלה בבחירות דמוקרטיות לפת"ח ברצועה, וקיבלו עתירות אלו.

אנשי הפת"ח מיהרו להגיש ערעור על פסיקת בתי-הדין ברצועה בפני בית המשפט העליון היושב ברמאללה. בפסיקה משפטית מרחיקת לכת קבע בית-הדין הגבוה ברמאללה, שנשלט על-ידי הרשות הפלסטינית, כי בתי-המשפט ברצועת עזה פועלים מחוץ לחוק וביטל את פסיקתם. הפסיקה, שמנחה את פעולת ועדת הבחירות המרכזית, הרחיבה את הסכסוך הפנים-פלסטיני והוסיפה מרכיב משפטי להתמודדות עם הפיצול בין רצועת עזה לגדה המערבית.

המהלכים המשפטיים הללו נועדו להביא לדחייה של מועד הבחירות. מרגע שנפל הפור והוחלט על דחייה, היה ברור שגם אם בית המשפט ימצא פתרונות לסוגיות השונות אשר מובאות לפתחו, הרי שחסימים פוליטיים לא יאפשרו את קיום הבחירות כמתוכנן.

ב-3 באוקטובר פסק בית המשפט העליון של הרשות הפלסטינית שניתן יהיה לקיים את הבחירות בגדה המערבית בלבד, ולא ברצועת עזה ובמזרח ירושלים. זו היא החלטה תקדימית שעוררה סערה ברחוב הפלסטיני. החשש היה שפסיקה תקדימית זו לא רק שתעמיק, אולי אף בכוונת מכוון, את הקרע הפוליטי בין הגדה לרצועה, אלא גם תאפשר לישראל לקרוא תיגר על התביעות הפלסטיניות לגבי מזרח ירושלים.

גם הפת"ח וגם החמאס התייחסו לבחירות המקומיות כנייר לקמוס לקראת בחירות כלליות. ואכן, לפי הסכמים קודמים ביניהן – ובראשן הסכם הפיוס שחתמו בדוחא בשנת 2012 – הבחירות המקומיות היו אמורות להיות אבן הדרך הראשית בדרך לבחירות כלליות לנשיאות ולפרלמנט. כך, מצאו עצמן לאחרונה פת"ח וחמאס נושאות ונותנות על פיוס ביניהן ונגררות למהלך של בחירות מקומיות בעיתוי בעייתי מבחינתן, כששתיהן טרודות במאבק-כוח פוליטיים פנימיים.

אנשי פת"ח עסוקים [בשאלת הירושה של אבו מאזן](#), ומנסים לאחות את השורות אל מול הקרע הפנימי העמוק השורר בין אבו מאזן למחמד דחלאן. גם תנועת החמאס נמצאת בתהליך של שינוי פנימי ומאבקי כוח, שתוצאותיו ישפיעו על מאזן הכוחות בין הזרוע הצבאית לפוליטית ועל זהות המקורות הכספיים של התנועה וההשפעה הפוליטית הנלווית להם.

ח'אלד משעל, אשר מסיים שתי קדנציות כראש המשרד המדיני של החמאס, הודיע לאחרונה כי אין בכוונתו להתמודד שוב על התפקיד. המועמד הטבעי להחליפו הוא אסמעאיל הנייה. ואולם, בניגוד למשעל, הנייה יודע שאם יזכה בתפקיד וייצא מרצועת עזה, כפי שנדרש על-מנת שיוכל למלא את התפקיד המדיני, הרי שיש סיכוי גבוה שתהיה לו בעיה לשוב לרצועה, אל משפחתו ואל נכסיו אשר ישארו מאחור. הוא יהיה חשוף ללחצים רבים, בעיקר מצד מצרים, שתחליט אם ומתי ייהנה הניה מחופש תנועה לצורך מילוי תפקידו.

הנייה הוא מנהיג שורשי שצמח ברצועת עזה, שם נמצא בסיס כוחו. לעומתו, משעל גדל כפליט בכווית, וחי תוך כדי תנועה במרחב הערבי בין ירדן, סוריה וקטאר. אורח חיים זה זר להנייה, שבנה סביבו מערך שלם של אינטרסים כלכליים ופוליטיים ברצועה דרך תנועת החמאס ודרך קרובי משפחתו. בנוסף, הנייה גם מודאג מעליית כוחו של יחיא סינוואר, ששוחרר מהכלא בשנת 2006 במסגרת עסקת שליט ונחשב כיום לדמות המקשרת בין הזרועות הצבאית והפוליטית של חמאס. נוסף על הקשיים הפנימיים, תנועת החמאס, אשר אחראית למשבר ההומניטרי הקשה ברצועת עזה, חוששת גם מהצבעת מחאה המונית כנגדה, שתעמיד את המשך השליטה שלה ברצועה באור מביך.

החלטת בית-המשפט העליון לדחות את מועד הבחירות, תוך גלגול האחריות לקביעת מועד חדש לבחירות על הממשלה הפלסטינית ותוך ניסיון למצוא פתרון למשבר הפוליטי, שיחקה לידי הפת"ח והחמאס כאחד. הממשלה הפלסטינית חפצה ביציבות, גם אם זמנית, והחליטה – בהתאם לפסיקת בית-המשפט – על דחיית הבחירות. כך, נשארו כל גורמי הכוח הפוליטיים מרוצים, אך מפלס הזעם הציבורי כלפי המערכת הפוליטית הרקיע לשחקים.

ההשלכות של דחיית הבחירות

יש לזכור כי הבחירות לרשויות המקומיות היו אמורות להיערך בתקופה לא פשוטה אשר איננה רק מתאפיינת בחוסר-יציבות פוליטית פנימית אלא מלווה גם בגלי אלימות המשתנים בעצימותם ובתדירותם. הרחוב הפלסטיני ראה במערכת הבחירות סימן חיובי וקיווה שהיא תוביל למהלך רחב יותר של תחיית המערכת הפרלמנטרית, גם אם האחדות הלאומית איננה בהישג יד. מאז הפיצול הפנים-הפלסטיני, האמון של הציבור במערכת הפוליטית הלך ונשחק. כל מערכת בחירות שתתקיים תוכל לאפשר לציבור להרגיש כי הוא לוקח חלק בתהליך קבלת ההחלטות.

ההדרה של הציבור ובייחוד של [הדור הפלסטיני הצעיר](#) מהזירה הפוליטית, בנוסף למשבר הכלכלי והעדרו של אופק מדיני, יוצר את התנאים להתפרצויות אלימות. האנרגיות כבר החלו להיות מתועלות לאלימות פוליטית פנימית – מאבקים בגדה בין אנשי פת"ח מהתנזים לכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית, ומאבקים ברצועת עזה בין אנשי חמאס לאנשי פת"ח מחד ולקבוצות סלפיות מאידך. חוסר-היציבות הפוליטי בזירה הפנים-פלסטינית מגביר גם את הנכונות של אנשים לצאת למאבק מול ישראל. באופן טבעי, העלייה במפלס האלימות בתוך המרחב הפלסטיני מובילה לחיכוך עם כוחות הביטחון הישראליים. תנועת החמאס מנסה בעקביות להצית אינתיפאדה בגדה המערבית וסביר להניח שתגביר את מאמציה בכיוון זה. יש לחמאס אינטרס לעודד אלימות שכזו, בייחוד באזורים שאינם נמצאים תחת שליטתה, על-מנת לפגוע בכוחה של הרשות הפלסטינית ולהמשיך את הניתוק הפוליטי בין הגדה לרצועה.

אי-קיומן של בחירות או קיומן של בחירות מוגבלות – תוך ארבעה חודשים ובגדה המערבית בלבד, כפי שהורתה הממשלה הפלסטינית – עלולים להוביל להסלמה באלימות הפנים-פלסטינית ובין הפלסטינים למדינת ישראל. שיקום החיים הדמוקרטיים ברשות הפלסטינית הוא אינטרס מערבי. כל עוד המערכת הדמוקרטית הפלסטינית איננה מצליחה לתפקד ביעילות, בדומה לאופן ההתנהלות של משטרים ערביים כושלים אחרים במזרח התיכון, מתגברים סימני השאלה לגבי יכולתה של ההנהגה הפלסטינית הנוכחית להתקדם במשא ומתן מדיני עם ישראל בשל קשיים פנימיים. הקהילה הבינלאומית צריכה להפעיל יותר לחץ על הנהגת הרשות הפלסטינית לקיום בחירות, כל עוד אלו יתקיימו לפי כללי השקיפות המקובלים במערב, גם אם בשלב זה תהיה מערכת הבחירות מוגבלת לרשויות המקומיות בגדה המערבית בלבד, כפי שפסק בית-המשפט העליון הפלסטיני.